

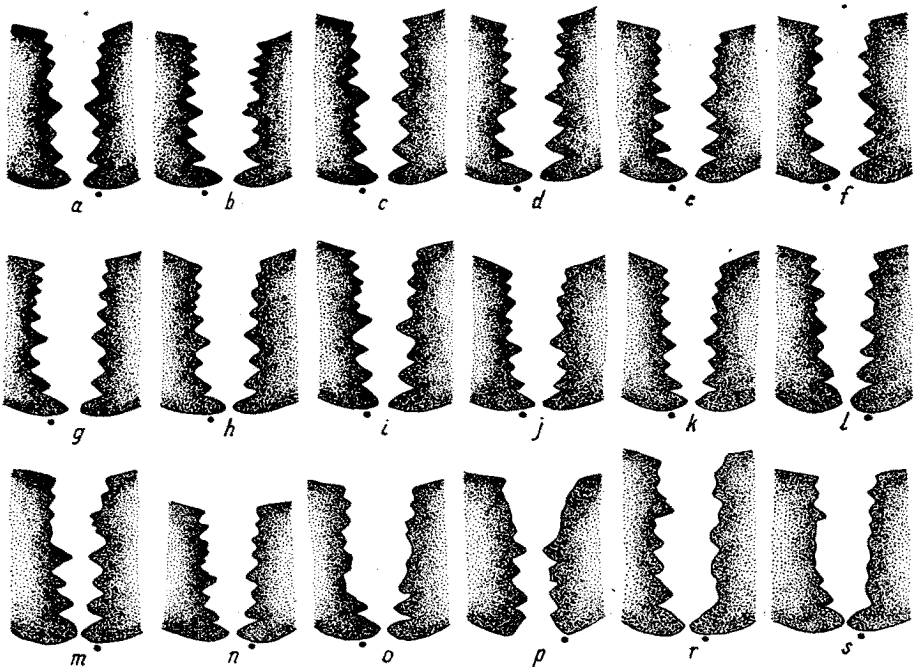
którego stoją zawsze znacznie mniejsze ząbki (3 i 5). Począwszy od tylko nieznacznie większego szóstego ząbka, pozostałe dwa są nieco mniejsze. U form typowych ząbkowanie obu krawędzi jest podobne do wyżej podanego opisu schematycznego, bez względu na to, która z żuwaczek jest bardziej wysunięta do przodu. Na schemat ząbkowania nie wpływa wielkość robotnicy.

Na rycinach 2 - 6 przedstawiono osobniczą zmienność ząbkowania żuwaczek, przy czym pod rysunkiem *a* starano się każdorazowo wykazać formę zbliżoną do typowej dla każdego z badanych gatunków mrówek.

Osobnicze zmiany ząbkowania są niekiedy wyraźnie widoczne na jednej żuwaczce. W przypadku, gdy zmiany takie występują na obu żuwaczkach ich nasilenie jest zawsze zróżnicowane, bez względu na to, która z żuwaczek jest bardziej wysunięta do przodu. Zmienność polega z reguły na:

a. Zmianie wielkości ząbków. Niekiedy trzeci ząbek, który z reguły jest mniejszy od poprzedniego i następnego, ulega powiększeniu i prawie dorównuje wielkością sąsiednim (ryc. 2*l*, 6*d*, 6*e*). Znacznie częściej zanika zróżnicowanie wielkości ząbków piątego z dalszymi (ryc. 2*c*, 4*n*, 5*l*) lub prawie całkowicie zanikają ząbki (ryc. 3*h*, 3*i*).

b. Redukcji liczby ząbków. Zmienność ta widoczna jest najczęściej

Ryc. 2. Zmienność osobnicza ząbkowania żuwaczek *Formica rufa* L. Kropką oznaczono żuwaczkę wysuniętą bardziej do przodu

Abb. 2. Individuelle Veränderlichkeit der Gezähnung der Oberkiefer bei *Formica rufa* L. Der Punkt bedeutet das mehr nach vorne gerichtete Oberkiefer